

O VALOROASĂ COLECȚIE DE DOCUMENTE: CĂRȚI DOMNEȘTI ȘI ZAPISE LA AL XII-LEA VOLUM

Dr., conf. Vlad MISCHEVCA

Pe parcursul a jumătate de secol, istoricii de la Academia de Științe realizează un proiect de identificare, valorificare și editare a documentelor de arhivă din secolele XV-XIX, care constituie o valoroasă colecție de cărți domnești și zapise, adunate în cunoscuta colecție „Moldova în epoca feudalismului” (MEF). De-a lungul anilor au ieșit de sub tipar 11 volume.

Recent a apărut, sub egida Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei, cel de al XII-lea volum de „Documente privitoare la istoria Țării Moldovei la începutul secolului al XIX-lea, 1801-1806” (Chișinău: Elan Poligraf, 2012, 528 p.). Culegerea de documente este realizată de: Larisa Svetlicinai, Demir Dragnev și Eugenia Bociarov (*Coordonator*: Demir Dragnev, membru corespondent al AȘM, doctor habilitat în istorie, profesor universitar; *Redactor științific*: Valentin Constantinov, doctor în istorie, conferențiar universitar; *Referenți*: Irina Condrea, doctor habilitat în filologie, conferențiar universitar, Sergiu Bacalov, doctor în istorie, cercetător științific superior, Vlad Mischevca, doctor în istorie, conferențiar, cercetător științific coordonator). Această ediție continuă și întregeste valoroasa Colecție („MEF”):

- Vol. I (1432-1625), Chișinău, 1961;
- Vol. II (1407-1599), Chișinău, 1978;
- Vol. III (1601-1640), Chișinău, 1982;
- Vol. IV (1641-1660), Chișinău, 1986;
- Vol. V (1661-1670), Chișinău, 1987;
- Vol. VI (1671-1710), Chișinău, 1992;
- Vol. VII, Partea I și II (Recensămintele din 1772-1774), Chișinău, 1975;
- Vol. VIII (1711-1750), Chișinău, 1998;
- Vol. IX (1751-1774), Chișinău, 2004;
- Vol. X (1775-1786), Chișinău, 2005;
- Vol. XI (1787-1800), Chișinău, 2008;
- Vol. XII (1801-1806), Chișinău, 2012.

Ultimul volum se referă la *Epoca Modernă timpurie* și este atribuit colecției doar „convențional, în baza limitelor cronologice declarate la momentul inaugurării proiectului (1961)”, cuprinzând 369 acte interne din perioada anilor 1801-1806. Majori-

Documente privitoare la istoria Țării Moldovei la începutul secolului al XIX-lea, 1801-1806”, vol.XII. Chișinău: Elan Poligraf, 2012, 528 p.

tatea documentelor incluse în volumul XII sunt inedite și doar 20 au fost publicate anterior, cuprinzând numai acelea ce se păstrează în arhivele din fosta U.R.S.S.

Documentele au fost descoperite, cu precădere, în Arhiva Națională a Republicii Moldova (fondurile: 220, 125, 37, 733, 205, 20 ș. a.), fiind editate după originale și doar 13 după copii, ultimele fiind reproduse după cea mai bună formă de păstrare a lor.

Structura cărții cuprinde – *Introducerea, Rezumatul documentelor, Lista abrevierilor, Textele celor 369 de documente* (începând cu un act original, emis de domnul Constantin Alexandru Ypsilanti la 7 ianuarie 1801 și încheind cu actul mitropolitului Veniamin, de la 23 octombrie 1806), *Rezumatul cărților domnești de confirmare a titlurilor de mazil și ruptaș, păstrate în ANRM* (Fond 220, Reg. 2; sunt publicate 152 de documente, dintre care 41 din timpul domnului Alexandru Suțu: datate între 9.12.1801-17.01.1804 și 111 de la Alexandru Moruzi, datate între: 4.02.1804-10.08.1806); *Indicele de nume și geografic* (se atestă variantele numelor întâlnite în text fără schimbări; de asemenea, sunt incluse toate variantele toponimelor), *Indicele de materie și Fotocopiile* (19 la număr, care prezintă interes din punct de vedere paleografic, lingvistic, sigilografic).

Conținutul documentelor incluse se referă la diverse procese istorice interne, caracteristice Țării Moldovei (care după anexarea Bucovinei de către Imperiul Habsburgic, la 1775, pierduse apr. 11%

din teritoriu) de până la declanșarea războiului ruso-turc din 1806-1812, încheiat cu scindarea țării și anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus. În această perioadă au fost investiți, ca și mai înainte, să domnească domni fanarioți, (dintre care cel mai mult timp s-a aflat la cârma Moldovei Alexandru Moruzi):

Constantin Ypsilanti: 1799 martie 7/18 – 1801 iunie 28 / iulie 10 (I);

Alexandru Suțu: 1801 august 18/30 – 1802 septembrie 12/24. † 1821 ianuarie 19/31 București;

Căimăcămie (în frunte cu Iordache Canta logofăt): 1802 septembrie – octombrie;

Alexandru Moruzi: 1802 octombrie – 1806 august 12/24 (II);

Scarlat Callimachi: 1806 august – octombrie (domnie efectivă doar câteva zile în octombrie) (I);

Alexandru Moruzi: 1806 octombrie – decembrie (nominal – până în martie 1807) (III). † 1816 iulie Constantinopol;

Ocupație militară rusească: 1806 noiembrie – 1812 octombrie (din 17 februarie / 1 martie 1808 S. Kușnikov președinte al Divanurilor Principatelor; din mai 1810 – V. Krasno-Milașevici);

Constantin Ypsilanti: 1806 decembrie – 1808 martie (II) (proclamându-se „domn în Moldova și în Valahia”, sub autoritate rusească). † 1816 iunie 27 / iulie 9, Kiev.

Perioada cuprinsă între anii 1802-1806 aparține în Moldova domniei lui Alexandru Moruzi, care făcea parte dintr-o familie fanariotă foarte influentă atât la Istanbul, cât și în Principatele Române. El era căsătorit cu o moldoveancă – Zoe, fiica comisului Lascarache Roset, și avea calități deosebite pentru un om de stat, fiind considerat de contemporani, până și de grecii din *Fanar*, *poliglot și inteligent*. Istoricii au remarcat că Al. Moruzi a fost inițiat în francmasonerie, fiind membru al mai multor loji masonice din Țările Române (Loja *St. Andreas* din Sibiu, unor loji de la București, Galați și Iași).¹

Deși a fost promovată la cârma Moldovei, la fel ca și Constantin Ypsilanti, cu ajutorul Rusiei, rușii nu aveau aceeași încredere în el, de care se bucura vărul său „fidel”, fapt ce explică, în mare parte, de ce Alexandru Moruzi nu a fost un *factor* atât de important și univoc al acțiunilor politice țariste în *Problema Orientală*, ca și domnul Țării Românești. Mai mult decât atât, s-a susținut, chiar de către istoricul Radu Rosetti, cum că „istoria Moldovei în timpul acestei domnii a lui Moruz este aproape ex-

clusiv internă până în vara anului 1806”,² și, în acest context, o deosebită importanță în studierea relațiilor dintre proprietarii de moșii și țărani lor dependenți sunt „Ponturile lui Alexandru Moruzi” din 21 iunie 1805 (vezi: *documentul nr. 322*), care fixau norme sporite și concrete ale obligațiilor țăranilor. Emiterea lor a fost determinată de creșterea activității economice a moșierilor în vederea sporirii produselor agricole destinate pieței.

Totuși, trebuie de avut în vedere faptul că raporturile internaționale din această perioadă s-au extins și asupra Principatelor Române, care se prezentau, mai degrabă, în calitatea unor *scene politice* ale rivalității diplomatice franco-ruse (pentru influență în Imperiul otoman, deci, implicit, și în Principatul Moldovei).

În acest context, destul de semnificativă se prezintă numirea lui Alexandru Moruzi la cârma Moldovei, a cărei candidatură, la recomandarea insistentă a lui Constantin Ypsilanti, făcută trimisului Rusiei V.S. Tomara, fusese acceptată. Față de Al. Moruzi, care era ruda sa, și întreaga lui familie, C. Ypsilanti garanta „reorientarea” lor de la „sistemul” Franței, la cel al Rusiei.

Astfel, conform *hatti-șerifului din 1802*, Rusia nu numai că își lărgise drepturile politice, câștigate încă în 1774, pentru a interveni în viața Principatelor Române prin intermediul instrumentelor diplomatice (în baza clauzelor și convențiilor bilaterale), dar și își întărise substanțial suportul intern al *politicii orientale* promovate în Balcani – în persoana principilor Ypsilanti și Moruzi care, la rândul lor, aveau un statut juridic mai solid, garantat de acordurile internaționale (ruso-otomane), cel puțin timp de șapte ani.

Toate acestea și-a lăsat evident amprenta și asupra politicii promovate mult mai activ, de către C. Ypsilanti și Al. Moruzi, în perioada *ajunului* războiului ruso-turc din 1806-1812 și în *faza lui inițială*. Constatăm că domnul Moldovei încerca să manevreze cu abilitate între puterile care l-au promovat și l-au căftănit (Rusia și Poarta Otomană) și Franța, menținându-se, totuși, pe pozițiile *proruse*.³

Vom încheia această prezentare menționând că esențial rămâne, totuși, faptul că, potrivit *hatti-șerifului din 1802*, Principatele continuau a fi *fiefuri* de exploatare turco-fanariotă, iar dregătoriile Țărilor Române de la nord de Dunăre rămăneau și în continuare la discreția domnilor fanarioți, care pu-

¹ Marinescu Fl. *Etude genealogique sur la famille Mourouzi*. Athenes, 1987, p. 43-62.

² Μαρινέσκου Φλορίν, *Η Τραπεζουνακική οικογένεια Μουρούζη. Γενεαλογική μελέτη*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Κυριακίδης, 2011, σ. 137-138.

³ Rosetti R. *Arhiva Senatorilor din Chișinău și ocupația rusească de la 1806-1812*. Vol. I. București, 1909, p. 396.

teau să „fie volnici în a-i alege și pe aceia dintre cei de neam grec, care sunt cinștiți și pricepuți și care merită să ocupe aceste posturi...”⁴ – moment foarte important ce-și găsește explicație în poziția și tactica promovată de către diplomația rusă. Cu alte cuvinte, în politica sa externă abil promovată în sud-estul Europei.

Documentele incluse în carte oglindesc, de asemenea, creșterea activității economice a unor mari moșieri care, în scopul sporirii numărului brațelor de muncă, primeau de la domnie dreptul de a chema de peste hotare „oameni streini” și a-i așeza pe moșiile lor. În ajunul nefastului război ruso-turc (*Osmanlı-Rus Savaşları*) se evidențiază o creștere economică și demografică, drept urmare a schimbărilor social-economice profunde produse pe continentul euro-

⁴ Mischevca VI., *Anul 1812: Două secole de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rusiei*. Chișinău, 2012, p. 30-31.

pean, care au cuprins și spațiul românesc. Relațiile sociale, economice și politice interne de la începutul secolului al XIX-lea, la care se referă documentele din acest volum, reflectă aprofundarea procesului de trecere de la medieval la modern.

Nivelul de dezvoltare social-economică înregistrat de Principatul Moldovei până la declanșarea războiului ruso-turc, în noiembrie 1806, din cauza amputării teritoriale (pierderii Basarabiei, adică a 48% din teritoriu și drept consecință a ocupației militare rusești din anii 1806-1812, a putut fi atins din nou abia în anii '30 ai secolului al XIX-lea.

Cum documentele incluse se referă preponderent la spațiul dintre Prut și Nistru, și cel de-al XII-lea volum poate fi utilizat la reconstituirea arborelui genealogic al descendenților din Basarabia, rămânând de un real folos la studierea și scrierea unor istorii ale localităților respective.

Iurie Matei. *Lecție de matematică pentru Patrick Zuskind*. 2007, ulei/pânză, 100x80cm.